

RECENZJE

Anna Malewska-Szalygin

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet Warszawski

a.malewska-szalygin@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0001-5749-4409

NATALIA BLOCH, *Encounters across Difference. Tourism and Overcoming Subalternity in India*, Lexington Books 2021, ISBN: 978-1793624710, ss. 314.

Książka *Encounters across Difference. Tourism and Overcoming Subalternity in India*, Lexington Books 2021 jest publikacją wybitną, co podkreślają dwie uzyskane nagrody główne: Sekcji Antropologii Społecznej Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz przyznawana przez Komitet Nauk Etnologicznych Polskiej Akademii Nauk nagroda imienia Bronisława Malinowskiego. Wygrana w konkursie SAS PTS „na najlepsze badanie antropologiczne roku” doskonale podkreśla główny atut monografii relacjonującej badania terenowe przeprowadzone niezwykle starannie i wyjątkowo refleksyjnie. Przetłumaczona przez Katarzynę Byłówną monografia jest angielską wersją książki *Bliscy nieznanymi. Turystyka i przewycięzanie podporządkowania w postkolonialnych*

Indiach (Poznań w 2018), przy czym jakkolwiek anglojęzyczna publikacja nie różni się zasadniczo treścią od wersji polskojęzycznej, to wydanie jej w amerykańskim wydawnictwie Lexington Books zasadniczo powiększa grupę potencjalnych czytelników, umożliwiając znacznie szerszą popularyzację wyników badań przynoszących wnioski ważne dla debat teoretycznych toczonych w skali globalnej.

Przeprowadzone przez Natalię Bloch prace badawcze dotyczyły turystyki w środowisku postkolonialnym. Wielomiesięczne badania etnograficzne prowadzone były w dwóch indyjskich lokalizacjach: w Hampi – miejscu pielgrzymkowo-turystycznym wpisanym na listę UNESCO oraz w Dharamsali – centrum buddyźmu i uchodźstwa tybetańskiego. Opisany w książce *fieldwork* wyróżnia niezwykle zaangażowanie i pogłębiona refleksyjność Badaczki, poddającej namysłowi zarówno poznawczy, jak i etyczny wymiar badawczych spotkań. Nie jest to jednak traktat metodologiczny, przeciwnie – jest to refleksyjność zastosowana, a zaprezentowane w książce opisy ludzi, sytuacji, relacji są tak barwne, dynamiczne, wieloaspektowe, że na długo zostają w pamięci czytelnika.

Autorka znakomicie radzi sobie z wyzwaniem, jakim jest oddanie dynamiki aktualnych procesów kulturowo-społecznych. Przed oczami czytelnika przesuwają się turyści zwiedzający indyjskie atrakcje, rezydenci pracujący w usługach turystycznych, pielgrzymi odwiedzający świątynie, uchodźcy popularyzujący polityczny problem Tybetu, aktywiści i poszukiwacze buddyjskiej duchowości. Wszyscy obserwują i komentują się nawzajem, wybierają określone strategie i wykorzystują nadarzające się możliwości. Autorka tropiąc skomplikowane trajektorie wzajemnych oddziaływań, tworzy obraz wielowymiarowy, nasycony komponentami emocjonalnymi i sensorycznymi. Obraz utkany z indywidualnych doświadczeń pozwala na sformułowanie ciekawych, uogólnionych wniosków i na podjęcie polemiki z aktualnymi teoriami.

Zaprezentowany w książce materiał terenowy pozwala na dyskusję z teorią post-kolonialną, *sub-altern studies*, czy *dark anthropology*. Autorka polemizując z podejściem opisującym podmioty postkolonialne jako wykluczonych, podporządkowanych, naznaczonych kolonialną

eksploatacją, pokazuje ludzi zaradnych, inteligentnych, radzących sobie w sytuacjach, które obserwatorom wydają się bez wyjścia. Oczywiście przedstawia, niekiedy bardzo poważne przeszkody i wynikające z nich indywidualne problemy, nie kreśli uromantycznionych obrazów idyllicznych, a jednak przesunięcie perspektywy w kierunku antropologii możliwości i nadziei pozwala na prawdziwie partnerskie podejście do rozmówców, nacechowane afirmacją i empatią.

Autorka w pewnym momencie wchodzi w polemikę z koncepcjami Michela Foucaulta pisząc, że powinniśmy wyzwolić się z „Foucault effect” (jak to określiła Ewa Domańska) czy też „forget Foucault” (jak pisał Jean Baudrillard) (s. 245). Oczywiście rozumiem, że chodzi o „an overwhelming and all encompassing network of power relations from which there is no escape” (s. 13). Ja jednak doceniłabym nowatorskie w latach siedemdziesiątych myśli Foucaulta zauważającego pierwiastek władzy kryjący się we wszelkich, nawet niepozornych relacjach społecznych, wpływ dyskursów na podejmowane praktyki i ich moc ustanawiania obrazu rzeczywistości. Koncepcje Foucaulta, pomimo totalizującego charakteru, okazały się bardzo inspirujące dla antropologów, którzy szybko dostrzegli, że badani wykazują się niezwykle umiejętnością oddolnego przekształcania owej obywatelskiej sieci relacji władzy.

Ogromnym atutem książki jest doskonałe zachowanie proporcji pomiędzy prezentowanym materiałem empirycznym a rozważaniami teoretycznymi. Nie ma tu relacjonowania teorii w celu zaprezentowania erudycji, wszystkie odwołania do koncepcji teoretycznych służą wyartykułowaniu własnego podejścia Autorki, doprecyzowaniu jej perspektywy, jej założeń i wniosków, które dotyczą emancypacyjnego potencjału turystyki i jej wzmacniającego charakteru (*empowerment*).

Anglojęzyczna edycja książki ma znaczenie uboższe, wyłącznie monochromatyczny materiał fotograficzny. Liczne, kolorowe zdjęcia ilustrujące polskie wydanie wspaniale dopełniają tekst, uruchamiając wyobraźnię czytelnika. Zapewne koszty wydania w amerykańskim wydawnictwie przesądziły o ograniczeniu części wizualnej, ale ten zabieg odbiera publikacji znaczną część uroku.

Książka *Encounters across Difference. Tourism and Overcoming Subalternity in India* jest przykładem znakomitej współczesnej, etnograficznej monografii terenowej i może stanowić wzór pisania dla wszystkich badaczy aktualnie realizujących projekty etnograficzne. Czytać ją powinni zarówno studenci, jak i naukowcy, zarówno antropologowie, jak i politologowie, ekonomiści, specjaliści od stosunków międzynarodowych i organizatorzy turystyki. Anglojęzyczność publikacji rozszerza grono odbiorców o badaczy problematyki indyjskiej, procesów modernizacji i dynamicznie rozwijającej się turystyki rozrzuconych po całym świecie, połączonych siecią angielskojęzycznego Internetu i anglojęzycznych bibliotek.